

Секція: Право

Гуков Арсеній Володимирович

студент спеціальності 081 Право

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

м. Харків, Україна

ЕЛЕКТРОННИЙ ДОКУМЕНТ ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Чинний цивільний процесуальний кодекс України не виділяє електронні докази в окремий вид доказів. Проте всебічне поширення інформаційно-комунікаційних технологій у суспільстві надасть учасникам цивільного процесу ефективні засоби захисту прав і свобод, які порушуються, оспорується або не визнаються досягнення науки і техніки. І мені цікаво. Однією з перших проблем, з якою стикаються законодавці та правоохоронці, є проблема понятійно-категоріального апарату.

Хочу також зазначити, що цю тематику досліджували А. Балашов, Н. Блажівська, О. Боннер, К. Брановицький, Р. Булганов, С. Волозівіт, М. Горелов, А. Карамайко, Д. Ренд, М. Митрофанова, Р. Тертишников, С. Фурса, Ж. Хацуку, Н. Чигіна та ін.

Спочатку треба зрозуміти, що з себе уявляє поняття електронних доказів у Цивільному процесуальному кодексі України, чинний ЦПК України (далі – ЦПК України) не сприймає поняття «електронний доказ» і містить лише незначну частину цього Нормативного матеріалу з даного питання. Лише деякі кодекси, що містяться в цьому Кодексі, опосередковано торкаються окремих аспектів функціонування електронних доказів у цивільному процесі. На підставі аналізу статей 64-65 ЦПК України можна зробити декілька висновків щодо розуміння законодавцем поняття електронного доказу: 1) Аудіоінформація про факти та обставини цивільної

справи в цифровому форматі. Якщо є електронний носій для його зберігання, це вважається важливим доказом. 2) Візуальна інформація, виражена без використання знаків і символів, у цифровій формі разом з електронним носієм, на якому вона зберігається, вважається важливим доказом (наприклад, малюнки, графіки, фотографії, відеозаписи). 3) Візуальна інформація, виражена в цифровій формі за допомогою знаків і символів, є письмовим доказом (зокрема літерами, цифрами та символами), незалежно від її зв'язку з носієм, на якому вона зберігається [1]. Хоча ці положення не використовують поняття «електронний доказ», вони є єдиними нормами Цивільного кодексу України, які визначають обсяг цього поняття.

Особливий інтерес щодо поняття електронних доказів та засвідчувальних органів становлять положення Закону України «Електронні документи та електронний документообіг», який містить нормативні визначення таких понять, як «дані», «електронний документ», і т.д. «Оригінал електронного документа», «Створювач електронного документа», «Одержувач», «Посередник» [2]. Визначення цих понять відіграє важливу роль, оскільки дозволяє встановити: 1) Коло учасників справи, у якій як доказ використовуються електронні документи. 2) Обсяг доказування. 3) Конкретні докази, які необхідно використати для встановлення відповідних фактів чи обставин.

Водночас термінологія цього закону не позбавлена багатьох негативних рис:

По-перше, не передбачена можливість внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, тому процесуально-правові норми Кодексу не внесені до Цивільного процесуального кодексу.

По-друге, термінологія цього закону не збігається з термінологією Цивільного кодексу України (наприклад, поняття цілісності або автентичності електронних документів є з процесуальної точки зору

ознакою достовірності доказів). (Зокрема, поняття «дані» в цьому Законі визначається як «інформація, подана у форматі, придатному для обробки засобами електронного зв'язку» і дуже схоже на поняття інформації в цьому Законі. «Про інформацію» в Україні – « будь-яка інформація та/або дані, які можуть зберігатися на фізичних носіях або відображатися в електронній формі) [2; 3].

Щодо Закону України «Про електронний цифровий підпис» велике значення мають поняття «електронний підпис», «електронний цифровий підпис», «компрометація особистого ключа» та «підписувач» [4]. За допомогою символів, виражених у них, суди та учасники процесу сертифікації можуть розрізняти різні види електронних підписів (звичайні електронні підписи та цифрові підписи), визначати їх юридичну чинність, а також факт дійсності підпису (термін дії).

Восени 2015 року було прийнято Закон України «Закон про електронну комерцію», який спрямований на регулювання суспільних відносин щодо здійснення електронних угод з використанням інформаційно-комунікаційних систем. Особливу увагу слід звернути на діючі норми. Горностай пов'язаний з концепцією електронних доказів. Він містить не лише формулювання, що вже використовуються в інших законодавчих положеннях (зокрема, «електронний документ», «електронний підпис», «електронний цифровий підпис»), а й зовсім нові поняття (наприклад, «електронний формат») «подання інформації», «електронні повідомлення», «електронні договори», «електронні підписи з одноразовими ідентифікаторами») [5]. Зміст цих понять стосується інформації, яка може бути використана як доказ на підтримку конкретного позову чи заперечення для цілей цивільного судочинства. Крім того, всі ці поняття сформульовані за допомогою слова «електрон», що дозволяє зробити висновок про те, що об'єктивна форма, в якій існує така інформація, є електронною.

Отже, з цього випливає, що всі ці поняття є лише самостійними видами електронних доказів, наявність яких ще не врегульована нормами процесуального права.

На сьогодні все це здається основним чинним законодавством України, яке стосується регулювання питань правового статусу та порядку використання інформації в електронному та цифровому форматах у цивільному судочинстві. Яскраві нові перспективи впровадження поняття електронних доказів у цивільно-процесуальне законодавство можна побачити в новому проекті Цивільного процесуального кодексу України (далі – проект ЦПК України) [7]. Його розроблено з урахуванням основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні з 2007 по 2015 роки та пріоритетів, визначених Концепцією розвитку електронного урядування в Україні. Його метою є концепція розвитку електронного урядування в Україні. Відкрите суспільство, яке орієнтується на інтереси людей. Там кожен може створювати та накопичувати інформацію та знання, вільно користуватися ними та обмінюватися ними, сприяти соціальному та особистому розвитку [8].

Проекти ЦПК України оперують багатьма поняттями, в тому числі словом «електронний» [7]. Усіх їх можна згрупувати за загальними ознаками наступним чином:

– «Інформація в електронній формі» та «дані в електронній формі». Здається, ці концепції відображають більш узагальнене явище, тобто інформацію в електронній та цифровій формі, що представляє її юридичну природу порівняно з електронними доказами.

– «Засоби електронного зв’язку», «електронна пошта», «електронна адреса», «офіційна електронна адреса». Ці концепції мають на меті привести цивільне процесуальне законодавство у відповідність з досягненнями науково-технічного прогресу у сфері телекомунікацій, сприяти формуванню ідеї електронного судочинства в Україні, а також розширити сферу його

використання. Новий інструмент для спілкування та обміну даними між судом та учасниками процесу – електронна пошта.

– «Електронний документ», «документ в електронному форматі», «електронна копія електронного документа», «електронний письмовий документ», «копія в електронному форматі», «електронний цифровий підпис». Ця група понять демонструє різні процесуально-правові аспекти загального поняття документів (характеристики подання до суду, допустимість, автентичність), а також його різноманітність, тобто електронні документи.

– «Електронне судочинство» та «судочинство в електронному вигляді». Ці поняття найбільш незрозумілі. «Судова справа» в енциклопедії права трактується як справа, що розглядається в суді.[10] Іншими словами, як процес. Послідовність дій суду та інших учасників процесу. Залишається незрозумілим, як можна оцифрувати цілі судові процеси чи окремі судові процеси щодо суб’єктів цивільного судочинства. Під поняттям «електронне судочинство» розробники законопроекту означали судові матеріали в електронному вигляді, але в даному випадку є лексична помилка, а зміст поняття такий: Виражається словами як. У загальноприйнятому розумінні воно стосується чогось іншого, іншого явища.

– «Протокол в електронному вигляді», «копія технічного запису суду в електронному вигляді». До цих понять можна віднести акт фіксування цивільного процесу, який має електронний формат. Роль електронних доказів у судовому процесі полягає у підтвердженні або спростуванні юридичних фактів процесуально-правового характеру.

– «Матеріали судового процесу в електронному форматі», «процесуальні документи в електронному форматі», «копії письмових доказів в електронному форматі». У зв’язку з розвитком електронного документообігу в залах судових засідань в матеріалах справ з’являється велика кількість електронних документів. Для встановлення правового

статусу таких документів необхідне відповідне правове регулювання. У проекті цивільного процесуального кодексу України передбачено, що процесуальні документи можуть зберігатися в електронному вигляді, вони повинні бути визнані судом і пройти відповідну правову оцінку, а їхня юридична сила поширюється на всі суб'єкти цивільного процесуального права підтвердив, що він є обов'язковим.

– «Електронне судове рішення», «електронна копія судового рішення», «електронний судовий наказ», «електронний виконавчий лист». Використовуючи ці поняття, він припустив, що закон у цивільному судочинстві (зокрема резюме та копії, що видаються «на руки» зацікавленим особам) також може бути в електронному вигляді.

– «Електронний доказ», «оригінал електронного доказу», «електронна копія електронного доказу», «електронна копія доказу», «паперова копія електронного доказу». Розробники Цивільного процесуального кодексу України скористалися цими поняттями для введення в цивільний процес нових понять електронних доказів, визначивши їх види та формати, сферу застосування, правила подання до суду, а також правила подання до суду намагаючись.

У зв'язку з цим очевидно, що концептуально-таксономічна структура проекту ЦПК України має певні недоліки, які можуть призвести до формальних та логічних помилок у правозастосуванні. Зокрема, це включає:

а) автори не дотрималися правила законодавчої техніки про те, що значення поняття не можна виражати різними виразами [11, с.11].

б) термінологія проекту ЦПК України не узгоджується з термінологією чинних нормативно-правових актів. Наприклад, очікується введення в юридичний обіг поняття «електронна пошта». Відповідно до словника «пошта» означає 1) службу, що забезпечує пересилання та доставку кореспонденції, або 2) службу, що забезпечує пересилання та доставку кореспонденції. [12, с.12]]. Отже, електронна пошта – це 1) система

організаційно-технічних послуг, що забезпечує передачу інформації в електронному та цифровому вигляді через мережу Інтернет (та сама інформація, що надсилається такою електронною поштою, має форму електронних повідомлень) або 2) набір електронних повідомлень. Коли йдеться про потребу в доказах у цивільному процесі, сама інформація має першочергове значення, а спосіб або засоби її передачі – другорядне. Як уже зазначалося, поняття «електронні повідомлення» розкривається в «Законі про електронну комерцію» України. У проекті Цивільного кодексу України поняття електронної пошти вживається саме в значенні електронних повідомлень. Тому видається нелогічним намагатися уникати понять із нормативними визначеннями та використовувати замість них нові поняття без визначень. Такі недоліки в законодавчій діяльності можуть призвести до ряду негативних явищ у правозастосуванні. Тобто підміна понять або використання одного і того ж поняття з різними значеннями.

в) Проект ЦПК пропонує забагато нових змістовно невизначених понять.

«Електронний письмовий документ», «документ в електронному форматі», «копія документа в електронному форматі», «електронна копія письмового доказу» – ці та деякі інші поняття важко зрозуміти без чітких визначень, які дозволяють їх розмежувати. Це призводить до плутанини як пересічного громадянина, так і кваліфікованих спеціалістів. Ці поняття начебто різні слова для позначення одного й того самого явища, але для з’ясування їх значення потрібен спеціальний словник. Такі ситуації можуть призвести до логічних помилок, таких як об’єктивні чи суб’єктивні суперечності та підміни понять [13].

Загалом зрозуміло і очевидно, що проект ЦПК України, у разі його прийняття Верховною Радою України, позитивно сприятиме розвитку системи сертифікації. Важливість розглянутих положень і понять полягає в

тому, що вони забезпечують зв'язок розвитку об'єктивно існуючих суспільних відносин із цивільним процесуальним правом України.

Україна давно відстала від реальності в плані життя. Впровадження досягнень науки і техніки у здійсненні цивільного судочинства, запровадження в Цивільному процесуальному кодексі інститутів електронного доказування одночасно відображатиме реальну ситуацію розвитку інформаційного суспільства в Україні та роз'яснення доказової спроможності сучасних засобів інформації та комунікації. Незважаючи на те, що деякі аспекти українського проекту ЦПК потребують професійних модифікацій, буде закладено міцну основу для розвитку лабораторій електронних доказів в Україні. Мурування надбудови є положенням чинного нормативно-правового права, яке, здається, також торкається пунктів, зазначених раніше. Ці основи вже закріплені правозастосовною практикою та сприятимуть швидшій адаптації нових процесуальних норм та їх реалізації для досягнення цілей і завдань судочинства у цивільних справах.

Література

1. ЦПК України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492.
2. Про електронні документи та обіг електронних документів: Закон України від 22 травня 2003 р. № 851-IV. *Відомості Федеральних Зборів України*. 2003. № 36. Ст. 275.
3. До відома: Закон України від 02.10.92 р. № 2657-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650.
4. Про електронний цифровий підпис: Закон України від 22.05.2003 р. № 852-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 276.
5. Про електронну комерцію: Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 45. Ст. 410.

6. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.

7. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Проект Закону України від 23.03.2017 № 6232. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=61415&pf35401=419014> (дата звернення: 15.05.2024).

8. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні з 2007 по 2015 рік: Закон України від 09.01.2007 р. № 537-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 12. Ст. 102.

9. Про визнання Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Міністрів України від 13 грудня 2010 р. № 2250-р. *Офіційний вісник України*. 2010. № 97. Ст. 3443.

10. Юридична енциклопедія / За редакцією Ю. С. Шемценка [та ін.]. Ім'я Державного юридичного інституту НАН України В.М. К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998-2004. Т. 5: П.С. 2003 р. 736 с.

11. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки: Методичні рекомендації. Видання четверте, виправлене і доповнене. *Апарат Верховної Ради України*. Київ, 2014. URL: http://static.rada.gov.ua/site/bills/info/zak_rules.pdf (дата звернення: 15.05.2024).

12. Український словник: 11 т. / упоряд. І. К. Білодід. Рада директорів (голова) [та ін.]. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 7: Іди – заробляй / ред. Петровська О.П., Пілінський М.М. 724 с.

13. Конверський А. Є. Логіка (традиційна і сучасна): навч. для студентів вищих навчальних закладів. К.: Центр учбової літератури, 2008. 536 с.